

Kulturocid: primjeri iz Hrvatske i svijeta

Stapić, Danijel

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:547068>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE, MEDIJA I
MENADŽMENTA

DANIJEL STAPIĆ

**KULTUROCID:
PRIMJERI IZ HRVATSKE I SVIJETA**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

izv. prof. dr. sc. Ivica Šola

Osijek, kolovoz 2022.

Sažetak

Kroz ovaj je rad, metodom kompilacije i povijesnom metodom, uz korištenje postojeće strane, ali i hrvatske literature, objašnjen cjelokupan pojam kulturocida i njegove podjele kroz, prvenstveno, definicije i povijest same kulture i genocida. Potom su izdvojeni i konkretni primjeri čina kulturnog genocida u svijetu pa tako i u Hrvatskoj prema kojima se, izlaganjem činjenica, može stvoriti objektivni pregled, ali i osobni stav prema ovoj temi. Istraživanje koje je dio ovog rada vodi ka zaključku kako ne postoji samo jedna definicija navedenih pojmova, već ih je više i one se mijenjaju kroz povijest, ali i kako je bitno širiti svijest o kulturnom genocidu tako da se u budućnosti slični akti ne bi ponavljali.

Abstract

Through this paper, a compilation and a historical method, using the already existing English and Croatian literature, explain the whole concept of culturicide and its division through, primarily, definitions and history of culture and genocide itself. Concrete examples of the act of cultural genocide in the world and in Croatia have also been singled out, according to which the presentation of facts can create an objective overview, as well as a personal attitude toward this topic. The research has concluded that there is not only one definition for these terms, but there are several of them and are changing through history, but also that it is important to raise the awareness of cultural genocide so that similar acts will not be repeated in the future.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Definicija kulture.....	2
1.2. Definicija genocida	3
1.3. Definicija kulturocida.....	4
2. Primjeri kulturocida u svijetu.....	5
2.1. Kulturni genocid i Indijanci	6
2.2. Inuiti Sjeverne Kanade i ubijanje vučnih pasa	7
2.3. Antisemitizam – Rusija u 19. stoljeću.....	9
2.4. Kulturni genocid u Izraelu i Palestini.....	12
2.5. Rat u Ukrajini	13
2.5.1. Europska unija	14
2.5.2. Ruski rat protiv ukrajinske kulturne baštine	15
3. Kulturocid na području Hrvatske.....	15
3.1. Povijesni kontekst	15
3.3. Uništavanje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990.-2000.....	17
3.4. Uništavanje knjiga i knjižnica	21
4. Zaključak.....	25

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U
OSIJEKU AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U
OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Danijel Stapić potvrđujem da je moj Završni rad
pod naslovom KULTUROCID: PRIMJERI IZ HRVATSKE I SVIJETA
diplomski/završni

te mentorstvom izv. prof. dr. sc. Ivica Šole

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 14.09.2022.

Potpis

Danijel Stapić

1. UVOD

Uništavanje kulturne baštine u kontekstu određenog sukoba često je tema kojoj se ne daje dovoljno pozornosti. Kulturni genocid koji pripada domeni multidisciplinarnih i interdisciplinarnih znanosti, nema dovoljan broj znanstvenih radova na tu temu, stoga će u ovom radu, povijesnom metodom te metodom kompilacije iz postojećih radova odabranih autora, biti prikazati različiti pogledi na ovu temu, ali i primjeri kulturocida na različitim prostorima. Kako je sam pojam kulturocida ponajviše nastao u okruženju medija i medijskog žargona, teško ga je točno odrediti i dati mu sveobuhvatnu i jasnu definiciju, no Sjekavica u svom radu kaže: „Kulturni pak genocid, po definiciji, obuhvaća namjerno uništavanje kulturne baštine neke zaštićene grupe, iz političkih, vojnih, vjerskih, ideoloških, etničkih ili rasnih razloga.” (Sjekavica, 2012:27) Bavljenje fenomenom kulturocida iziskuje i razumijevanje kontekstualnih činjenica, odnosno, poznavanje okolnosti u kojima je sam kulturocid nastao. Nastavno, bit će prikazan i objašnjen cjelokupni pojam kulturocida – od njegove definicije, nastanka pa do konkretnih primjera kulturocida. Zbog nedostatka radova na ovu temu u Hrvatskoj, cilj je ovog rada, isto tako, na jednom mjestu sakupiti informacije i podatke vezane za definiciju pojma kulturocida, neke od primjera kulturocida u svijetu i Hrvatskoj, ali i iznijeti osobno stajalište i shvaćanje istoga. Zbog svega navedenog, važno je i izdvojiti najvažnije pojmove koji će se s razlogom spominjati i ponavljati kroz ovaj tekst. Uz pojmove „kulturocid”, „kulturni genocid”, „kulturna baština” četvrti pojam je i „društveni kontekst”. Izuzetno je važno naglasiti kako je društveni kontekst kod kulturocida krucijalan za točno i jasno shvaćanje samog pojma kulturocida, ali i za ispravnu kontekstualizaciju i stvaranje osobnog osvrta i stava prema određenom događaju, odnosno, razdoblju u kojem se sam kulturocid dogodio.

Uništavanje kulturne baštine, odnosno, sam kulturni genocide, čin je koji se provodi s razlogom i nije samo slučajnost ili – bolje rečeno – usputna posljedica rata ili sličnog. Stoga Sjekavica ističe: „Ciljano uništavanje baštine neke grupe ili određenoga baštinskog sloja pretpostavlja stanovito razumijevanje značenja, dosega, mehanizama i zakonitosti funkcioniranja baštine i njezine uloge u kolektivnom pamćenju. Bez toga bismo njezino uništavanje mnogo jednostavnije mogli protumačiti kao običan čin bezumlja i ignorancije

kojemu je okidač postao nataloženi višak frustracije, agresije i ludila. Uništavatelji baštine bezumni su i ignoranti koji identitet doživljavaju kao separatorski, a ne integrirajući činitelj, no i oni su morali spoznati snagu baštine da bi je mogli zloupotrijebiti. Sama intencija ugroze i zatiranja baštine podrazumijeva shvaćanje baštine (njezina strukturnoga i funkcionalnog identiteta) kao središnjega i svrsishodnog sustava koji uvelike operira na jednoj finijoj, tananijoj, nematerijalnoj, podsvjesnoj, duhovnoj, simboličkoj razini. Stoga devastacija mjesta i objekata pamćenja neke zajednice nije puki mehanički čin.” (Sjekavica, 2012:1)

1.1. Definicija kulture

Počevši od samog korijena i etimologije riječi kultura, Milanja (2012.) govori kako latinski korijen te riječi nema isključivo samo jedno značenje. Također, kako je latinski korijen riječi kultura „colare” koji označava raspon riječi, od uzgajanja do obožavanja i njegovanja te stoga riječ kultura pripada nizu latinskih riječi kao što su culte, cultor, cultrix, cultus i cultura čija je osnova glagol colo, colui, coltum - težiti, obrađivati, njegovati ili gajiti, što drži značenje od obrađivanja tla do obrazovanja. Stoga, zaključno tome, Milanja (2012.) u svom djelu „Konstrukcije kulture - Modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća”, ističe kako je etimološki korijen riječi kultura proizišao iz prirode, odnosno, „poljodjelstva” kao održavanja prirodnog rasta, a kasnije i segment napretka. Istu tu tezu potvrđuje i Eagleton koji kaže sljedeće: „I kulturu je stvorio čovjek, iako je sam pojam preuzet iz prirode. Povezan je s pojmom poljodjelstva, odnosno, agrikulture, kao i s pojmom coulter, koji označava ralo... Kultura je pitanje njegovanja i brižnog poticanja. Kao i svi oblici rada, preslaguje sirovine.” Iako je kultura iznimno kompleksna i apstraktna pojava koja svoje korijene proteže kroz cijelu povijest čovječanstva, možemo je definirati kao: „...kompleks pravila o prihvatljivom ponašanju unutar neke ljudske zajednice, sve djelatnosti koje su u skladu s tim pravilima te materijalne i duhovne tvorevine koje su rezultat tih djelatnosti.” (Supek, 1989:149) Nadalje, kulturu je moguće podijeliti i na njezina četiri glavna značenja. Po Eagletonu (2017.): „Kultura može označavati: 1) zbroj umjetničkih i intelektualnih djela, 2) proces duhovnog i intelektualnog razvoja, 3) vrijednosti, običaje, vjerovanja i simboličke postupke prema kojima ljudi žive ili 4) cjelokupan način života”. (Eagleton, 2017:11) Za lakše razumijevanje kulturocida, na koji je primarno usmjeren ovaj rad, i povezivanja kulture s tim pojmom u fokus se stavlja treće po redu značenje kulture po Eagletonu. Stoga

vrijednosti, običaje, vjerovanja i simboličke postupke prema kojima ljudi žive, usko možemo povezati i s tradicijom o kojoj Olga Supek kaže: „U održavanju kontinuiteta kulture najvažnija je tradicija, proces kojim se izabrani aspekti naučenog ponašanja i djelovanja prenose s generacije na generaciju. Međutim, čak ni ovaj, za kulturno održanje najznačajniji proces, nije odvojen od svoje suprotnosti - procesa inovacije. Jer svaka generacija u skladu s vlastitim dominantnim vrijednostima i pravilima ponašanja nanovo definira tradiciju, odabire je, reinterpreтира - čak izmišlja. Određeni mitovi, legende, simbolički dijelovi odjeće, plesovi pa i stavovi (prema crkvi ili porodici npr.) mogu „spavati” desetljećima, pa i stoljećima, dok ih zbog nekog suvremenog razloga tekuća generacija ne „oživi”.” (Supek, 1989:149) Budući da je razumijevanje kulture ključno u shvaćanju kulturocida kao takvog, važno je diferencirati pojam kulture od pojma ideologije koji se u kontekstu kulturocida često i spominju zajedno, odnosno, koji su često i usko povezani. Stoga Eagleton (2017.) napominje kako ideologija nije isto što i kultura. Po Eagletonu, kultura je pitanje vrijednosti i simboličkih postupaka, dok za ideologiju on kaže kako označava one vrijednosti i simboličke postupke koji su u određenom trenutku upregnuti u zadaću održavanja političke vlasti. Zaključno tome Eagleton kaže: „Kultura je, dakle, širi, prostraniji pojam, a veliki dio onoga što sadržava može biti posve nedužan u ideološkome smislu, barem najveći dio vremena.” (Eagleton, 2017:56) Isto tako, Eagleton (2017.) napominje kako su i kultura pa i ideologija funkcionalne varijable, što ustvari znači da nešto što je trenutno kulturno ili pak ideološki u jednome kontekstu, ne mora pripadati određenoj kulturi ili ideologiji u nekom drugom kontekstu.

1.2. Definicija genocida

Pojam „genocid“ nastao je od grčke riječi koja znači pleme, rod (genos) i latinskog glagola koji znači ubiti (caedere). Marušić (2017.) u svom radu prenosi kako je UN Rezolucijom 96 od 11. prosinca 1946. prvo predložena Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, a potom je utvrđena sama definicija genocida. Članak II. ove Konvencije genocidom smatra bilo koje od navedenih djela učinjenih u namjeri potpunog ili djelomičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe kao takve: a) ubojstvo članova grupe, b) teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe, c) namjerno podvrgavanje skupine životnim uvjetima koji trebaju dovesti do njenog potpunog ili

djelomičnog uništenja, d) mjere usmjerene na sprečavanje rađanja u okviru skupine, e) prisilno premještanje djece iz jedne grupe u drugu. Čl. III. Kažnjiva su sljedeća djela: a) genocid, b) planiranje izvršenja genocida, c) neposredno i javno poticanje na izvršenje genocida, d) pokušaj genocida, e) sudioništvo u genocidu. Čl. IV. „Osobe koje učine djelo genocida ili neko drugo djelo navedeno u čl. III. bit će kažnjene bez obzira na to upravljaju li državom, obavljaju funkcije ili su obični pojedinci.” Do potrebe za definiranjem genocida i oznake genocida kao jedinstvenog kaznenog djela, tj. najtežeg zločina, dolazi zbog povijesti ubijanja, zatiranja i uništavanja određenih skupina ljudi, njihovih običaja, jezika i kulture u cijelosti. Tragedije Prvog i Drugog svjetskog rata, ali pretežito genocida nad Židovima i Romima te kako Budimir (2015.) naziva genocid nad Armencima „prvi moderni genocid“, dovode do definiranja genocida kao jedinstvenog kaznenog djela gdje se postavlja jasna razlika između ratnog zločina i genocida. Naime, genocid ne mora biti uzrokovan oružanim sukobom, nego može biti počinjen etničkim čišćenjem, zlostavljanjima, trovanjem i sl. Danas je Međunarodni kazneni sud nadležan za počinjene genocide.

1.3. Definicija kulturocida

Nakon utvrđenih definicija kulture, a potom zločina genocida, moguće je utvrditi i definiciju kulturocida/heritocida. Naime, međunarodno kazneno pravo ne poznaje pojam kulturnog genocida, ali kao što Šulc (1997.) isto tako i Sjekavica (2012.) izlažu, postoji srodan pojam – *etnocid* – kao proces u kojemu određeni narodi ili etničke manjine tijekom ratova gube svoj identitet (rasni, etnički, kulturni). Također, Sjekavica (2012.) napominje kako neki nacionalni sudovi šire tumače pojam genocida, tj. kulturnog genocida koji se veže uz uništenje kulturnog identiteta zaštićene grupe bez njezina fizičkog uništenja. Osim srodnog pojma *etnocida* najčešće vezanog za uništenje kultura Indijanaca, Aboridžina, Velšana i dr., postoje i drugi srodni pojmovi kulturocidu. „*Urbicid* – kao i sve s nastavkom „cid” – je evokativna riječ. Prateći svoje korijene natrag na latinski – „urbs”: grad, „caedere”: ubiti – definira namjerno rušenje ili „ubijanje” grada. Nasilje, iako često rezervirano za druge ljude, može biti jednako štetno kada se počinji na gradskim prostorima oko nas. (...) Unatoč divljoj etimologiji, riječ je prvi put stavljena u stvarnu upotrebu kada se opisuje prilično dobroćudno okruženje restrukturiranja grada. Izvorno dočaran od strane pisca fantazije i znanstvene fantastike Michaela Moorcocka 1963., kasnije su ga koristili kritičari urbanističkog planiranja u SAD-u

tijekom kraja 20. stoljeća. U onome što je romanopisac James Baldwin slavno nazvao „uklanjanjem crnaca”, afroameričke četvrti uništene su zbog „urbane obnove” – u osnovi, kako bi se napravilo mjesta za nadolazeće bijele stanovnike.” (City Monitor, 2018.) *Memoricid* – prvi ga put koristi hrvatsko-francuski znanstvenik i povjesničar medicine, Mirko Grmek. Fatović-Ferenčić i Buklijaš (2000.) navode uništavanje objekata kulturne i povijesne vrijednosti za vrijeme Rata devedesetih kao razlog Grmekovog uvođenja pojma memoricida. Također, navode značenje memoricida kao aktivnu namjeru uništenja kulture i povijesnog postojanja naroda na određenom prostoru. Nadalje, pojavljuje se i pojam *knjigocid* koji je vezan za uništavanje knjiga, znanstvenih radova i sl. Lešaja (2012.) ističe kako je fenomen uništavanja književne građe ispravno nazvan *knjigocidom* u hrvatskom satiričkom tjedniku „Feral Tribune” u kojemu je najviše pisano o toj tematici.

2. Primjeri kulturocida u svijetu

Shvativši što je to kulturocid, koje su njegove karakteristike i zakoni pa i koja je njegova definicija, u nastavku će biti navedeni neki od primjera kulturocida kroz koje će se iste te karakteristike i definicije prikazati, ali u praktičnom smislu. Kroz iduće primjere bit će prikazane razne vrste kulturocida, od samog heritocida pa do knjigocida. Cilj je ovog poglavlja prikazati sveopću prisutnost samog kulturocida koja je ostala u magli zbog svih ratova koji je definiraju. Važno je podići svijest o samom postojanju kulturocida i time doći do spoznaje da prošli kulturocidi kao takvi nikad neće biti zaboravljeni, a time i nikad ponovljeni. U idućim će poglavljima biti riječi o: kulturnom genocidu kod Indijanaca, kulturnom genocidu Rusa prema Židovima, kulturnom genocidu u Izraelu i Palestini, kulturnom genocidu u Sjevernoj Kanadi, ali i primjeru suvremenog kulturnog genocida na području Ukrajine. Većina ovih poglavlja referirat će se na knjigu „Kulturocid” Lawrencea Davidsona koji je možda jedini uspio sveobuhvatno i objektivno prikazati sve velike počinjene kulturocide u svijetu i kroz stručnu literaturu dati teorijsku osnovu, kao i potrebni društveni, psihološki i povijesni kontekst. Ovu knjigu Davidson (2012.) započinje idućim riječima, primjerenima i za otvaranje ovog poglavlja, kako je i sama tematika ista: „Za sve žrtve kulturnog genocida, čije uništavanje sačinjava polako izumiranje ljudske raznolikosti.

Za sve žrtve idolopoklonstva masakrirane pod krinkom ideologije i religija.” (Davidson, 2012:1)

2.1. Kulturni genocid i Indijanci

Kada bi bilo potrebno izdvojiti jedan od najupečatljivijih kulturocida i kulturnog razaranja u povijesti, to bi svakako bio kulturocid učinjen nad Indijancima. Prema Davidsonu (2012.), korijen nastanka kulturne destrukcije učinjen od strane kolonijalista leži u samoj spoznaji superiornosti. Velika većina kolonijalista koja je doplovila u Ameriku bila je svjesna svoje kulturalne superiornosti i radi toga ubrzo razvija negativan stav prema indijanskom društvu i kulturi. Davidson smatra kako su kolonijalisti negativno gledali prema novoj kulturi koju su tada „otkrili”. Iz njihovog kuta gledišta, indijanski alati, oruđa, običaji, religija, obitelji i okupacije bile su prosto inferiorne prirode. Zaključno tome, Indijance su gledali kao „barbare” i „divljake”. Kako i sam teorijski dio definicije kulturocida izdvaja, poimanje kulturocida usko je povezano s medijima kroz koji se ista ta pojava i oslikava. U tom slučaju Davidson ističe: „Kao rezultat toga, kolonijalistički mediji (novine), „indijanski eksperti” (najčešće svećenici) i političari, smatraju kako su Indijanci neprijatelji i kako je njihovo istrebljenje opravdano i neizbježno. To je značilo da je obični kolonijalni građanin iza granica bio uronjen u informacijsko okruženje koje odražava i podupire misaoni kolektiv njegove države. Bitan aspekt ove situacije bila je domena i svjesnost o situaciji u kojoj su se nalazili kolonijalisti izvan granica, a isto tako i znanje o indijanskom životu i kulturi, koja je izuzetno praznovjerna i podložna iskrivljenju. To zasigurno nije bilo dovoljno kolonijalistima da stvore negativan kritički sud o borbi između njih i domorodačkog naroda. U kolonijalističkom društvu, nije bilo pitanje trebaju li se Indijanci istrijebiti. Pitanje je bilo kako se to treba dogoditi. Treba li se to dogoditi kroz proces fizičkog genocida ili kroz više „benigni” proces kulturalnog genocida.” (Davidson, 2012:22) Zaključno tome, Davidson ističe kako je pitanje toga hoće li Indijanci biti fizički istrebljeni ili će, pak, doći do njihova kulturnog istrebljenja, ovisilo o njihovom odabiru, odnosno, načinu na koji će prihvatiti „naprednu” civilizaciju s kojom su se suočili. Davidson (2012.) smatra kako je opći stav kolonijalista prema Indijancima i njihovoj kulturi u 18. stoljeću, najbolje opisao Brian W. Dippie u knjizi „The Vanishing American: White Attitudes and U.S. Indian Policy” u kojoj piše o takozvanoj Prosvjetiteljskoj misli; vjerovanju kako je sudbina Indijanaca u njihovoj

asimilaciji u europsku kulturu. Ovaj primjer kulturnog genocida zasnovan je na ideji pretvaranja Indijanaca u poljoprivrednike i stanovnike grada. Kako Davidson (2012.) ističe ranije, tijekom 17. stoljeća puritanski su misionari osnovali 14 „gradova za moljenje” za indijanske pokrajine. U tim gradovima otprilike 11000 Indijaca bilo je učeno o kršćanstvu, navikama industrije (farmstvo) i engleskom jeziku. Većina tih gradova bila je uništena tijekom rata kralja Filipa (1675.-1676.) i drugih sukoba između Europljana i Indijanaca. Tijekom ovog razdoblja, Biblije su bivale prevedene brojnim indijanskim dialektima te je čak postojao malen broj Indijanaca koji su odlučili postati kršćanski propovjednici. Isti taj val nastavljen je u 18. i 19. stoljeću, no ovaj put s naglaskom na indijansku djecu. Na primjer, misionar Eleazar Wheelock promovirao je micanje indijanske djece iz indijanskih škola. Bio je zainteresiran za spašavanje indijanskih duša, ali je također bio dovoljno oštrouman da se složi s tvrdnjom „misionari i učitelji su jeftiniji od tvrđava i ratova”. Njegovi rezultati nisu bili dobri, no svejedno je pred kraj svoga života izjavio „Pretvorio sam 40 Indijanaca koji su bili dobri učenici u kršćane...”

2.2. Inuiti Sjeverne Kanade i ubijanje vučnih pasa

Još jedan primjer kulturnog genocida odnosi se na Inuite Sjeverne Kanade. „Više od 5000 godina Inuiti su naseljavali arktička područja današnje Kanade. Prema nacionalnom popisu stanovništva iz 2006. godine, gotovo 4 posto samoidentificiranih Aboridžina u zemlji (50,485) izjasnilo se kao Inuiti. Većina kanadskih Inuita živi na području koje se proteže od Labradora do sjeverozapadnih teritorija, poznatom kao Nunaat – „inuitska domovina” u Inuktitu – koji se sastoji od četiri regije obilježene značajnom jezičnom i geografskom raznolikošću. Najveća od ove četiri regije je Nunavut, nastala od istočnog dijela sjeverozapadnih teritorija 1999. godine prema Sporazumu o potraživanjima zemljišta za Nunavut, a sadrži gotovo polovicu (49 posto) kanadskih Inuita. Otprilike 19 posto kanadskih Inuita živi u Nunaviku (u sjevernom Quebecu), oko 6 posto živi u regiji Inuvialuit (sjeverozapadni teritoriji), a približno 4 posto živi u Nunatsiavutu (sjeverna obala Labradora). Neki Inuiti žive u urbanim središtima kao što su Ottawa-Gatineau, Yellowknife, Edmonton, Montreal i Winnipeg” (Gionet, n.d. tako i Kingston, 2015.) Kao i kod svakog slučaja neprihvatanja različitosti, boje kože, vjerovanja i sl., slučaj s Inuitima nije drugačiji. „Odnose između Inuita i *Qallunaata* (bijelci, koji se nazivaju i „Južnjaci”) obilježile su kontroverze

povezane sa široko rasprostranjenim ubijanjem vučnih pasa (pseće zaprege) tijekom 1950-ih do 1970-ih, kao i upravljanje resursima divljine. Godine 1999., inuitske su starješine tvrdile kako je Kraljevska kanadska konjička policija (eng. Royal Canadian Mounted Police; RCMP) sustavno uništavala pse, pokušavajući time spriječiti Inuite da žive izvan zemlje i prisiljavajući ih na trajna naselja. (Tyrrell, 2008:327-328 i Kingston, 2015:72) „Federalna istraga pokrenuta je 2005. godine, a konačno izvješće RCMP-a 2006. godine nije otkrilo nikakve dokaze koji podupiru navode o organiziranom masovnom klanju pasa članova RCMP-a u Nunaviku i Nunavutu. Federalni istražitelji tvrdili su kako su neki psi ubijeni zbog javnog zdravlja i sigurnosti u skladu sa zakonom, a ponekad i na zahtjeve vlasnika pasa. Oni su „zapanjujući pad” u populaciji inuitskih zaprežnih pasa pripisali razornoj psećoj epidemiji, kolapsu trgovine krznom, uvođenju motornih sanki, migraciji Inuita u naselja i sudjelovanje u tržišnoj ekonomiji, a ne život na kopnu.” (RCMP, 2006:7 i Kingston, 2015:72) „Unatoč nalazima RCMP-a, sporazumom iz 2001. godine, Inuitima iz Quebeca dodijeljeno je 3 milijuna dolara odštete za štetu nanесenu njihovom načinu života pokoljem 1.000 saonica u 14 zajednica Nunavika. Jean Charest, premijer Quebeca, potpisao je sporazum kojim je priznao da im je „ubijanje primarnog prijevoznog sredstva Inuita oduzelo mogućnost lova, postavljanja zamki i ribolova, što je imalo trajne, štetne učinke na njihov način života.” (Indian Country Today, 2011:stavak 2) tako i (Kingston, 2015:72) Ubojstvo zaprežnih pasa ostaje kontroverzna tema na cijelom kanadskom sjeveru, a mnogi Inuiti navode ga kao slučaj kulturnog imperijalizma i negativnih posljedica kolonijalizma. Intervjui s inuitskim starješinama ističu društvenu štetu počinjenu ubijanjem pasa zaprega, s tim da neki Inuiti ubojstva poistovjećuju s genocidnim pokušajima ih se „uništi” i da napadnu inuitsku zajednicu u cjelini. (Laugrand i Oosten, 2002:89, tako i Kingston, 2015:73) Kingston zatim ističe: „Povjerenstvo za istinu Qikiqtani (QTC), inicijativa koju su vodili Inuiti, osnovana 2007. godine za istraživanje kolonijalne povijesti u regiji Baffin, napominje da su psi (qimmit) imali ključnu ulogu u životu i opstanku Inuita. Ne samo da su ih koristili u praktične svrhe, poput prijevoza i lova, već su u potpunosti integrirani u inuitski kulturni život. Izvješće QTC-a otkrilo je da je najmanje 1200 pasa ubijeno u regiji Baffin od 1950. do 1975. godine, a više od 500 smrtnih slučajeva dogodilo se u Iqaluitu i Pangnirtungu između 1966. i 1967. Iako se podaci QTC-a ne razlikuju dramatično od podataka RCMP-a, njegov pristup naglašava kulturna šteta koja je posljedica kanadske kolonizacije inuitskih zemalja. Na primjer, QTC potvrđuje da je mnogo pasa ubijeno kao rezultat zaraznih bolesti, ali također napominje da se ozbiljne epidemije pseće kuge između 1957. i 1966. mogu pripisati povećanim razinama kontakata između Inuita i Qallunaata. Povećani kontakt također je

doveo do širenja ljudskih bolesti, uključujući tuberkulozu, koja je poharala populaciju Inuita tijekom dvadesetog stoljeća. Mnogi inuitski timovi pasa nestali su ili su ubijeni kad su njihovi vlasnici poslani na jug radi zdravstvene zaštite; kad se Inuk vraća kući s liječenja, često nije mogao uspostaviti svoj tim pasa i ponovno loviti.” (QTC, n.d., tako i Kingston, 2015:73)

2.3. Antisemitizam – Rusija u 19. stoljeću

Da bi se prikazao antisemitski pristup Rusije prema Židovima u devetnaestom stoljeću važno je pojasniti njihovu povijest i odnos stanovništva prema židovskoj kulturi. Dubnow (1918.) isto tako i Davidson (2012.) ističu kako su Židovi, zapravo, vrlo dugo dio ruskog demografskog krajolika te kako postoje zapisani dokazi o manjim židovskim zajednicama koji sežu do 4. stoljeća n.e., na području tadašnje južne regije Sovjetskog Saveza. Davidson (2012.) zatim navodi da su Hazari, koji su nekoć vladali južnom Rusijom, Kazahstanom i dijelom Ukrajine, činili židovsko kraljevstvo početkom devetog stoljeća što je utjecalo na rast stanovništva u toj regiji. Smatra kako je moguće da su se u desetom i jedanaestom stoljeću širili prema sjeveru i zapadu, a Židovi koji su živjeli u srednjoj i zapadnoj Europi zbog „kasnosrednjovjekovnog protužidovskog progona” u dvanaestom su se stoljeću preselili na istok što je utjecalo na povećanje židovskog stanovništva na prostorima koja su postala Veliko vojvodstvo Moskve. Nadalje ističe kako su u četrnaestom stoljeću Židovi protjerani iz zapadnoeuropskih kraljevina nakon čega su neki od njih, na poziv Kazimira III., otišli u tadašnje Poljsko Kraljevstvo koje kasnije dolazi pod vlast Ruskog Carstva koje se širilo. (Davidson, 2012:45)

Većina Židova s tih prostora smatrana je zasebnom zajednicom sa svojim vlastitim običajima, ali i cjelokupnom kulturom, živjeli su u shtetlu (naziv za mali židovski grad), a govorili jednom od podskupina jidiša. Davidson (2012.) dalje ističe: „Zakoni su izvučeni iz vjerskih izvora (halakha) i postojali su izrazito „mi i oni” atributi okolnog poganskog stanovništva. Ova segregacija zajednica imala je glavni utjecaj na ulogu prirodnog lokaliteta u evolucijskim percepcijama koje je svaka grupa imala o drugoj. Naročito u slučaju nežidovske zajednice koja je omogućila da percepcijom Židova dominiraju negativni mit i stereotip.”

Stereotipi o Židovima su uglavnom stvoreni iz poganskog shvaćanja Biblije, a Davidson (2012.) uz njihovu percepciju veže naziv „ubojica Krista” – čime su smatrali Židove, što je

nelogično jer podrazumijeva generalizaciju da su svi Židovi odgovorni za smrt Krista. Nastavlja Davidson: “Ovaj mit o Židovima kao ubojicama Krista i posljedični popularni antisemitizam ne samo da je pridonio odvajanju Židova od poganskih zajednica, već i ograničenom pristupu nepoljoprivrednim zanimanjima. Tipično za ovu situaciju bilo je da je, kad je Kazimir III. pozvao Židove u Poljsku četrnaestog stoljeća, učinio to s namjerom da postanu komercijalna i posrednička klasa koja obavlja posebne poslove kao što su prikupljanje poreza, naplata cestarine i posuđivanje novca (kršćani su bili obeshrabreni glede uključivanja u bankarstvo u tome vremenu).” Zapravo se može se reći kako je Kazimir III. de facto tim činom utjecao na razvoj današnjeg oblika bankarskog sustava. Unatoč kulturnom i fizičkom genocidu Židova kroz povijest, oni su se uspjeli izdvojiti i postati profesionalni u području financija koje je zahtijevalo iznimnu pismenost i sposobnost računanja. Nadalje, ističe kako su se predrasude i mitovi o Židovima u Rusiji toliko razvili da su ostali zavučeni u svakom sloju društva, gdje je identitet Rusije bila istočna pravoslavna crkva, a antisemitizam, često, politika države. Davidson (2012.) Zatim prenosi odnos prema Židovima u 18. stoljeću za vrijeme vladavine Katarine Velike: „Standardna Katarinina biografija prikazuje je kao liberalku svoga vremena.” (Madariaqa, 2002., tako i Davidson, 2012) „Opisivana je kao vladarica koja je željela nastaviti proces modernizacije Rusije po načinu zapadne Europe (zapravo je bila porijeklom Njemica). Međutim, postojala je jedna ruska tradicija koju nikada nije uspjela prevladati – predrasude prema Židovima u cijeloj zemlji. Prema povjesničaru Hermanu Rosenthalu, Katarina je bila izuzetak od općeg pravila antisemitizma u ruskom okruženju. (Rosenthal, 2002., tako i Davidson 2012.) Ubrzo nakon svoje krunidbe, carica je htjela omogućiti ne-Rusima, uključujući Židove, veći pristup ruskim teritorijima u svrhu izgradnje trgovine. Ograničena verzija ovog edikta, kojim su isključeni Židovi, objavljena je u prosincu 1762. Vjeruje se kako je izuzeće bilo nametnuto novoj carici koja osobno nije vidjela razlog da Židove drži izvan tradicionalnih ruskih zemalja. Gdje je bilo moguće, činila je lokalne iznimke od židovskih pojedinaca, pažljivo izbjegavajući njihovo poistovjećivanje s nacionalno prezrenom skupinom. Katarina je 1769. pokušala dopustiti skupinama Židova da nasele „puste južnoruske stepe”.” (Davidson, 2012:48) Katarina nije bila jedina liberalka toga vremena. Svoj je liberalni pogled prenijela na svoga unuka Aleksandra. „Nakon Katarinine smrti 1796. i nakon petodogodišnje vladavine njena sina Pavla, Aleksandar I. nasljeđuje vlast nad Rusijom (1801.-1825.).” (Davidson, 2012:49) Nadalje, Davidson izlaže kako je Aleksandar I., dok nije bio zaokupljen Napoleonom Bonaparteom, stvorio savjetodavno vijeće za razmatranje „židovskog pitanja” u Rusiji, što je dovelo do Židovskog statuta 1804. Naravno, iz toga su proizlašli pozitivni, ali u kontekstu kulturnog genocida – negativni ishodi.

Prema Židovskom statutu (1804.), židovska su djeca unutar zapadne regije Ruskog Carstva „Pale of Settlement” mogla pohađati ruske javne škole, dobili su pravo na kupnju nenaseljene zemlje pa čak i pravo na osnivanje tvornica uz slobodu svog kulturnog i vjerskog izražavanja. Do problema dolazi kada su Židove prijavljivali za zlouporabu svojeg položaja kao zajmodavaca na što je Aleksandar odgovorio uvjetima, kako Davidson (2012.) navodi – „štapić-i-mrkva” (pristup u kojemu se nudi nagrada, ali i kazna), kojima bi se postigla rusifikacija Židova i njihov prijelaz u kršćanstvo, što zapravo spada u kontekst kulturnog genocida, čime su se zatirali njihovi jezici, religija, kultura, i dr. Kraj „liberalnog pristupa” dolazi vlašću Nikole I. koji je, kako Davidson (2012.) prenosi, živio unutar antisemitske paradigme kao i svaki stereotipni Rus ili Ukrajinac toga vremena. „Za vrijeme svoje mladenačke turneje Rusijom, napisao je u dnevnik kako su svi Židovi „propast seljaka... Njihovi komercijalna potjera crpi snagu ‘nesretnog bijelog ruskog stanovništva’... Oni su obične pijavice.” (Dubnow, 1918:14, tako i Davidson, 2012:52) U suštini, Nikola I. je svojim nacionalizmom htio iskorijeniti židovsku kulturu. „Prema Enciklopediji ruske povijesti 2004., broj se članaka vezanih uz zakon o cenzuri sa 46 (1804.) podigao na 230, a krajnjim je ishodom stvoreno pravo Ruske pravoslavne crkve na zabranu bilo kakvog teksta, umjetnine ili nastupa koji su suprotni propisima religije.” (Davidson, 2012:54) Nakon Nikole I., nastavlja Davidson (2012.), na vlast dolazi Aleksandar II., u usporedbi s Nikolom I., bio je relativno liberalan, smatrao je da bi uz pomoć Židova mogao modernizirati Rusiju, ali je naišao na isti problem kao i Katarina Velika, zbog, kako Davidson naglašava, „ukorijenjenog i sveprisutnog” antisemitizma u nacionalnom misaonom kolektivu što je značilo da je rast židovske profesionalne klase izvan regije „Pale of Settlement” bio dovoljan da pokrene i preuveliča reakciju ruske srednje klase. Uznemirenost zbog novinskih naslova kako Židovi žele stvoriti „državu u državi” i time dominirati Rusiju je postala sve češća. (Kniesmeyer i Brecher, 1995., tako i Davidson, 2012.) Nastavlja Davidson (2012.): „Aleksandrova je liberalna strategija za Rusiju značila relativno ublažavanje zakona o cenzuri, a 6. travnja 1865. objavljen je dekret s ciljem pružanja „olakšanja i pogodnosti nacionalnom tisku”, što je značilo da je izravnu cenzuru odbor cenzora zamijenio sa sustavom upozorenja koji bi mogao postupno dovesti do suspenzije ili zatvaranja publikacije koja je pokazala „opasnu orijentaciju”. (Davidson, 2012:55) Treba napomenuti da se ta promjena odnosila samo na publikacije u Moskvi i Sankt Peterburgu. Također, pamfleti kratkih knjiga nisu oslobođeni izravne cenzure zbog „njihove veće mogućnosti nanošenja štete.” (Ruska povijesna enciklopedija, 2004., tako i Davidson, 2012.) Na taj bi se način antisemitske publikacije zaustavile, ali kako Davidson (2012.) napominje: „Kao i u prošlosti, nije učinjen napor za

cenzuriranje antisemitskog mišljenja”. Kao što je već naglasio, na kulturni su genocid Židova u Rusiji utjecali svi pa tako i značajni ruski pisci poput Aleksandra Puškina (1799.-1837.) i Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, (1809.-1852.) koji su mu etiketirali pogrdne nazive. Također je tu bio i Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821.-1881.) koji je podržavao antisemitizam, a Aleksandra II. nazivao „Velikim Osloboditeljom”. Stoljećima implementirani antisemitizam u ruski misaoni kolektiv, doveo je do toga „da su čak i oni koji su 1905. ustali protiv vlade, ustali i protiv Židova”, a Listopadski manifest koji je trebao smanjiti politička i građanska ograničenja Židova, također, nije postigao taj cilj. (Davidson, 2012:62-63) Unatoč nekoliko pokušaja kroz povijest da se Židove oslobodi od ralja antisemitizma to nije bilo izvedivo zbog ukorijenjenoga antisemitskog misaonog kolektiva.

2.4. Kulturni genocid u Izraelu i Palestini

Kako bi se razgovaralo o samom kulturnom genocidu počinjenom u Arapsko-izraelskim sukobima, prvo je potrebno dati određeni društveni i povijesni koncept. Po izvorima iz Hrvatske enciklopedije (2021.), Arapsko-izraelski sukob geopolitičko je sukobljavanje oko stvaranja i opstanka Izraela koje sveukupno uključuje pet ratova i neprekidnu palestinsku borbu za državnost. Kako britanska uprava nije uspjela riješiti rastući problem neprestanog rasta arapskog i židovskog nacionalizma, problem naseljavanja Židova i njihovu međusobnu mržnju, 1947. godine mandat predaje UN-u i vojno se povlači iz Palestine. „Godine 1947. rezolucijom Ujedinjenih naroda, ovo područje (Palestina) podijeljeno je na arapsku i židovsku državu, a Jeruzalem je trebao biti pod međunarodnom upravom. Međutim, Židovi su prihvatili odluku UN-a, dok su je Arapi odbacili. U to vrijeme, bilo je oko 600 000 Židova i 1,2 milijuna Arapa. Uskoro je, međutim, postalo jasno da ovaj plan neće uspjeti jer je arapski teritorij odvajao onaj dio Židova koji je živio u Jeruzalemu od njihove matične zemlje, a antagonizam između ovih dviju zajednica bio je vrlo izražen. I susjedne arapske zemlje (Jordan i Sirija) imale su pretenzije prema dijelovima i arapskog i židovskog teritorija. Sukobi su postajali sve češći, a kulminaciju su doživjeli 1948. godine nakon što su Židovi proglasili svoju državu – Izrael i nakon što su se Britanci povukli.” (Geografija.hr, 2014) Prema izvorima sa Geografija.hr (2014.), međunarodno priznanje novoosnovane židovske države prouzrokovalo je i prvi u nizu Arapsko-izraelski rat u kojem su sudjelovale arapske zemlje s jedne strane te Židovi s druge.

„Osvojivši” nezavisnost i dobivši međunarodno priznanje, Židovi počinju proces širenja židovske kulture, odnosno, konverzije tamošnjeg arapskog stanovništva u judaizam. Kroz sam proces konverzije dolazi i do uništavanja arapske kulture koji se prvobitno pokazuje kroz proces preimenovanja arapskih naziva u židovske. Dvadesetih je osnovan i takozvani „odbor za imenovanje” čiji je glavni cilj bio promicanje židovske kulture i konverzija Arapa u judaizam. 1949. godine „odbor za imenovanje” postaje dio JNF-a (Jewish National Fund) i uz pomoć židovskih povjesničara, zemljopisaca i arheologa počinje proces sistemskog brisanja i uništavanja arapske kulture i povijesti u Palestini. Ovaj proces nastavljen je do danas. Na primjer, 2009. izraelsko Ministarstvo prometa donijelo je odluku da će svi prometni znakovi, koji su do tada bili na hebrejskom, arapskom i engleskom jeziku, od sada biti isključivo na hebrejskom jeziku (Davidson, 2012.). Kroz 1950-te godine, izraelska vlada dozvoljava židovskoj vojsci da uništi sva kršćanska i muslimanska sveta mjesta, muzeje i arhive i da „zaplijeni” sve njihove vrijednosti. UNESCO-v Ured za svjetsku baštinu ove akcije opisuje kao „zločine učinjenje protiv kulturne baštine čovječanstva”. Ovaj proces najbolje je opisan u knjizi Raz Klettera „Just Past?: The Making of Israeli Archaeology” izdanoj 2005. godine. (Davidson, 2012.)

Davidson (2012.) ističe kako izraelski udžbenici iz povijesti ne navode i ne ističu niti jedan od navedenih događaja. Prema profesoru Danielu Bar-Talu s Tel Aviv sveučilišta, od nastanka izraelske države pa sve do danas, u udžbenicima su Arapi prikazivani kao „ubice” i „lopovi”, a izraelski Židovi prikazivani su kao „oni koji će unaprijediti izraelsku državu na način na koji Arapi nisu sposobni to uraditi”. Davidson (2012.) ističe kako je došlo do povijesnog revizionizma i u udžbenicima iz geografije u kojima ne postoji niti jedan zapis o uništavanju i postojanju arapskih sela na mjestima gdje su izgrađena nova izraelska sela.

2.5. Rat u Ukrajini

S obzirom na sve posljedice koje su stvorili brojni ratovi i razaranja ne samo života, već i kulturne baštine i svih oblika ostavština za buduće generacije pa i samu povijest, pretpostavilo bi se kako ljudi uče na pogreškama, no nažalost, u 2022. godini svjedoči se još jednom u nizu ratova, ovaj put na području Ukrajine. Iako su tenzije između Rusije i Ukrajine

trajale godinama, počevši 2014. kada se i prvi put pojavljuje čin kulturocida na tom području, prijelomna točka rusko-ukrajinskog sukoba dogodila se invazijom Rusije na Ukrajinu 24. veljače 2022. godine. (EPRS, Russia's war on Ukraine: Background, 2022.) Kako trenutno manjka radova na temu, u ovome poglavlju, za definiranje i objašnjenje sukoba koristit će se tematski sažetak rusko-ukrajinskog rata Službe za europska parlamentarna istraživanja te će se korištenjem medijskih objava dati evidentirani primjeri kulturnog genocida.

Pola godine kasnije, unatoč obostranoj medijskoj propagandi, moguće je kroz medijske objave napraviti pregled primjera kulturocida na tom području. „Rat protiv Ukrajine također je rat protiv informacija (...) Bilans više od 50 napada od 24. veljače koje RSF smatra ratnim zločinima uključuje 7 ubijenih novinara, 9 ozlijeđenih novinara, 13 novinara otetih ili proizvoljno pritvorenih – od kojih su 4 mučena ili maltretirana – te 13 TV tornjeva i medijskih kuća uništenih ili oštećenih zračnim napadima, raketnim napadima ili topničkim bombardiranjem. Ukupno je više od 120 novinara bilo žrtvama.” (RSF, 2022.)

2.5.1. Europska unija

„Nakon mjeseci prijetećih vojnih manevara i pregovora u lošoj vjeri, 24. veljače 2022. Rusija je pokrenula sveobuhvatni napad na Ukrajinu. europski čelnici i Europski parlament najoštrije su osudili ovu ničim izazvanu i neopravdanu vojnu agresiju koja grubo krši međunarodno pravo i potkopava europsku i globalnu sigurnost. Ukrajina je podnijela zahtjev za članstvo u EU 28. veljače, a Moldavija je slijedila svoju prijavu 3. ožujka. Europsko vijeće dodijelilo je status zemlje kandidata objema zemljama 23. lipnja 2022. Tijekom prvog mjeseca borbi Ukrajinci su odbili mnoge ruske napade, proveli protuofenzive i oslobodili neka područja, najznačajnije oko glavnog grada Kijeva. Dana 2. ožujka, Opća skupština UN-a (UNGA) usvojila je rezoluciju kojom se velikom većinom glasova ponovno potvrđuje suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine.” (EPRS, Russia's war on Ukraine: Background, 2022)

2.5.2. Ruski rat protiv ukrajinske kulturne baštine

„Poluotok je bogat kulturnom baštinom i bio je predmet politički motiviranih intervencija i rusifikacije svoje povijesti. Došlo je do nezakonitog prijenosa artefakata u Rusiju i ilegalnih arheoloških iskopavanja, čiji su nalazi izvezeni u Rusiju ili prodani na crnom tržištu. Jedinstvena kulturna baština krimskih Tatara je uništena, a pristrani konzervatorski radovi zamaglili su njezino podrijetlo. (...) Uništavanje kulturnih znamenitosti diljem zemlje izazvano ruskim ratom do sada je poštedito zapadne regije. Međunarodni tisak izvještava kako je UNESCO-ov preliminarni popis kulturnih gubitaka do kraja ožujka 2022., uključivao 29 vjerskih objekata, 16 povijesnih zgrada, 4 muzeja i 4 spomenika. Među njima je i Memorijalni centar holokausta u Drobitskom kraj Harkiva, gdje su nacisti ubili tisuće Židova. Povijesno-kulturni muzej Ivankiv, sjeverno od Kijeva, uništen je 28. veljače 2022. Sudbina njegove zbirke od 25 slika ukrajinske narodne umjetnice Marije Prymachenko koju su hvalili Picasso i Chagall, nije poznata.” (EPRS, Russia's war on Ukraine: Background, 2022.)

Također, ukrajinski je predsjednik Zelensky pri obraćanju javnosti izjavio kako su: „ruske snage oštetile ili potpuno uništile gotovo 200 lokacija kulturne baštine od početka okupacije u veljači – među njima i Kuindžijev umjetnički muzej i memorijalni kompleks holokausta Babyn Yar u Mariupolju.” Nadalje, ukrajinski dužnosnici također su tvrdili da su ruske trupe opljačkale više od 2000 umjetnina iz kulturnih institucija u lučkom gradu, (Taylor Dafoe, news.artnet.com, 2022), dok UNESCO potvrđuje da je „do 19. kolovoza, 179 lokacija oštećeno, od 24. veljače: 77 vjerskih objekata, 13 muzeja, 34 povijesne zgrade, 29 zgrada posvećenih kulturnim aktivnostima, 17 spomenika i 9 knjižnica.” (Alexandre Larcen, UNESCO, 2022.)

3. Kulturocid na području Hrvatske

3.1. Povijesni kontekst

Prema Andreiću (2019.) Domovinski je rat jedna od onih „vrućih tema” u domaćoj historiografiji. On ističe kako je zbog malog vremenskog odmaka ta tema slabo obrađena, često polarizirana i puna emotivnih naboja koji ograničavaju razvitak javnog diskursa. Radi toga, važno je dati određeni društveni kontekst tog vremenskog razdoblja zbog boljeg razumijevanja same teme i odmicanja od uvijek prisutnog povijesnog revizionizma: „Od 17.

kolovoza 1990. započinje koordinirana akcija srpskih pobunjenika u Hrvatskoj i Jugoslavenske narodne armije protiv vlasti koja je konstituirana nakon demokratskih izbora u travnju iste godine. Kasnije će eskalacija agresije obuhvatiti i armijske rezerviste mobilizirane u Srbiji i Crnoj Gori i dovedene na hrvatski teritorij. Njima će se priključiti i samozvani dobrovoljački odredi ekstremnih četničkih i sličnih im političkih organizacija i stranaka izvan Hrvatske. Silnička Jugoslavenska narodna armija, u početku prikriveno, a ubrzo zatim otvoreno, štiti, podržava i koordinira zajedničke akcije uništavanja svega hrvatskoga: stanovništva, zemlje, prometnica, prirodnih i privrednih resursa, građevinskih objekata, cjelokupnog kulturnog nasljeđa. Nikada u svojoj povijesti Hrvatska nije istodobno na cijelom svom području doživjela tolike strahote ubijanja i razaranja. Izuzimajući kratkotrajnu oružanu akciju protiv Republike Slovenije (10 mrtvih), sve ratne operacije se vode isključivo na teritoriju Hrvatske. Ostale federalne jedinice (republike i pokrajine) bivše Jugoslavije ostaju pošteđene.” (Ficović, 1992:213)

3.2. Muzeji i galerije 90-ih

U ovome dijelu, prema radu Pešuta (2019.), bit će navedeni primjeri kulturocida počinjenih uništavanjem muzeja i galerija već početkom 1991. godine u Domovinskom ratu. Pešut (2019. prema autorima studije *Ratne štete na spomenicima kulture* prenosi: „Sustavna pljačka crkvenog i muzejskog inventara te vrijednog inventara iz drugih, javnih i privatnih građevina, započela je već 1991., tj. na samom početku agresije na Hrvatsku (Ukrainčik i Uršić, 1999: 24, tako i Pešut, 2019: 47). Nastavlja: „Ono što nije bilo opljačkano, stradalo je pri razaranju ili paljenju građevina. Brojni predmeti umjetničke i dokumentarne vrijednosti zauvijek su nestali iz razorenih kuća i opustošenih naselja. Budući da ti predmeti čine odraz hrvatskog kulturnog razvitka, bogatstva i raznolikosti pučke baštine, njihov nestanak predstavlja nemjerljiv gubitak za hrvatski kulturni i nacionalni identitet. Zbog velikog broja oštećenih i opljačkanih predmeta te njihove prostorne raspršenosti, dugi niz godina nije bilo moguće utvrditi njihov pravi broj. Prema 48 najrecentnijih podataka Muzejskog dokumentacijskog centra (2018.), u Domovinskom je ratu stradalo 70 zgrada muzeja, galerija i zbirki od kojih je

45 pretrpjelo štetu na građi. Utvrđeni broj ratnih šteta na muzejskoj građi u Hrvatskoj obuhvaća 52.248 stradalih predmeta, od kojih je 3.164 uništeno, 2.284 oštećeno, a 46.800 nestalo ili otuđeno. (Ukrainčik i Uršić, 1999: 24, tako i Pešut, 2019:47-48)

„U statistici koju je objavio Muzejski dokumentacijski centar, posebno se ističu općina Jasenovac i grad Vukovar. Samo iz Memorijalnog muzeja Spomen-područja Jasenovac i Spomen-muzeja Kula u Staroj Gradišci, nestalo je ili otuđeno 14.237 kulturnih predmeta. Najveći broj predmeta stradao je u gradu Vukovaru u kojem su bili opljačkani Gradski muzej Vukovara, vukovarski Povijesni muzej, Spomen-muzej Lavoslava Ružičke te Galerija umjetnina i Zbirka Bauer. Od ukupno 32.002 predmeta koji su činili vukovarski kulturni fond, njih čak 29.758 je tijekom Domovinskog rata bilo uništeno ili otuđeno. Zahvaljujući diplomatskim misijama Republike Hrvatske, u vukovarski je fond do 2018. povraćeno 14.777 predmeta, no njih 14.981 još uvijek nedostaje.” (Ukrainčik i Uršić, 1999:24, tako i Pešut, 2019:47-48)

Nadalje o tome Chapman (1994.), tako i Pešut (2019.): „Među mnogobrojnim oštećenim ili uništenim kulturnim predmetima u Domovinskom ratu, moguće je bilo pronaći različite crkvene relikvije, umjetnine te predmete sakupljene u numizmatičkim, arheološkim, etnografskim, kulturno-povijesnim i memorijalno-dokumentarnim zbirkama. Posebno velik kulturni gubitak čini pljačkanje arheološkog nalazišta Vučedol, čiji su pojedini izgubljeni artefakti bili stari više od 5000 godina.” (Chapman, 1994, tako i Pešut, 2019:48)

Zaključno Pešut (2019.) prema Šulcu (1992.) kaže: „Velik broj predmeta koje su otuđili srpski pobunjenici i pripadnici JNA kasnije je bio prenesen u Beograd i Novi Sad ili je bio preprodan na crnim tržištima u Srbiji i ostatku Europe” (Pešut, 2019:48). „Na osnovi izrečenoga, lako je za pretpostaviti kako je zarada od ukradenih predmeta bila upotrebljena u svrhe osobnog bogaćenja, ali i financiranja ratnih aktivnosti.” (ibid.)

3.3. Uništavanje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990.-2000.

Kako Hrženjak (2002.), tako i Sjekavica (2012.) u svojim radovima govore: „U poraću Drugog svjetskog rata, kao i tijekom cijelog razdoblja postojanja jugoslavenske socijalističke federacije, čiji je Hrvatska bila sastavni dio, inaugurani su brojni antifašistički spomenici koji su jasno odražavali osnovne društvene vrijednosti i važeću društvenu ideologiju, utemeljenu

na antifašizmu i narodnooslobodilačkoj borbi. Oko 6000 antifašističkih spomenika i spomen obilježja podignutih diljem teritorija Hrvatske imali su za cilj sačuvati uspomenu na žrtve stravičnih zločina te veličati hrabrost ljudi koji su poginuli, boreći se protiv prijetnje fašizma i nacizma koja se već dobro počela realizirati, da svojim mrakom zarobe svijet. Indikativan je podatak da nije postojalo niti jedno antifašističko spomen-obilježje na kojem nije bila uklesana riječ sloboda. Uspostavom neovisne i suverene Republike Hrvatske, 1990. godine, na demokratskim izborima izabrana nova vlast, odlučila je radikalno raskinuti sve veze s prethodnim društvenim poretkom i njegovim vrijednostima. Bitno je naglasiti da se ova promjena ekonomsko-političkog poretka i društvene paradigme odvijala u ratnim uvjetima, u kojima je Hrvatska napadnuta od velikosrpskog agresora te je tim važnije bilo za vladajuće strukture ujediniti i osnažiti hrvatsko nacionalno biće i obraniti ga od izravno prijeteće ugroze. Nažalost obrana hrvatskog nacionalnog identiteta poprimila je zloćudne oblike, ugradivši u sebe veliku dozu etničke isključivosti i ujedno tražeći vlastiti povijesni legitimitet i kontinuitet u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koja je rasno istrebljenje bila ozakonila svojim pravnim poretkom i provodila ga kroz koncentracijske logore, čiji je Jasenovac bio najzloglasniji primjer. Ostaci i pobornici tog poraženog režima, i sami neonacisti i neofašisti po svojim vrijednosnim opredjeljenjima koja su otvoreno i javno zagovarali, propagirali, ali i realizirali, uspjeli su se do najviših pozicija u državnom aparatu. U susjednim državama, Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, nota bene, opisana situacija bila je gotovo pa zrcalno odražena, samo s drugim imenima i odnosima moći, što je učinilo vrlo živima reminiscencije na stradanja Drugog svjetskog rata koja su se nakon 50 godina ponovila. Razbješnjeli nacionalizmi pokosili su ljudske živote i razorili baštinu. Spomenici narodnooslobodilačke borbe, u novom društvenom okruženju, postali su emitori pogrešnih poruka koje je trebalo prigušiti ili u potpunosti utišati.” (Sjekavica, 2012:24-25)

U Domovinskom ratu, pored zločina počinjenog nad stanovništvom i građanima Republike Hrvatske dolazi i do velikog razaranja kulturne građe i na tu temu Sjekavica (2012.) ističe kako se u agresiji na Republiku Hrvatsku, u kojoj je cilj bio ne samo osvajanje teritorija, nego i etničko čišćenje stanovništva, pojavio i fenomen uništavanja tragova hrvatskog identiteta s tih prostora. „To je značilo i (...) uništavanje materijalnih potvrda nacionalnog identiteta Hrvatske, jer su sustavno uništavani i oštećivani, osim povijesnih cjelina gradova, i sakralni objekti, tradicijska arhitektura, napose sela, arheološka nalazišta, cijeli kulturni krajolici, knjižnice i muzeji i druga ishodišta zajedničke memorije (...).” (Sjekavica, 2012:68)

Prema tome Sjekavica ističe sljedeće: „U tekstu autorice Vlatke Pavić, Registar ratnih šteta na muzejima i galerijama, utvrđeno je da je od 204 muzeja, galerije i muzejske zbirke u Republici Hrvatskoj oštećeno i uništeno 66 muzejskih zgrada. Štete na muzejskoj građi zabilježene su u 45 muzeja i zbirki, i to na način da je nestao 6551 muzejski predmet, uništeno ih je 1430, a oštećeno 728. Ratna šteta zabilježena je na 2271 zaštićenom spomeniku kulture.” (Pavić, 1997:55 tako i Sjekavica, 2012:68). Osim toga, Ficović (1992.) ističe kako pored 13 arhivskih ustanova u Hrvatskoj, samo njih pet nije osjetilo ratna razaranja. Navedeni podatci upućuju na činjenicu kako cilj ovog rata nije bio samo uništenje fizičkog integriteta ljudi i antisemitsko nastojanje tjeranja čovjeka s prostora na kojem se stoljećima nastanjivao, izgrađivao i kojeg je stoljećima kulturno oplemenjivao. Dakle, baština, nije stradala kao slučajna posljedica borbi, već je u njemu namjerno i sustavno uništavana. (Sjekavica, 2012)

Zbog suzbijanja povijesnog revizionizma, važno je naglasiti kako Sjekavica spominje i iduće: „Znanstvena ozbiljnost i moralni integritet zahtijevaju da se na ovome mjestu osvrnemo i na činjenicu da se nisu umnogome razlikovale metode koje je hrvatska strana primjenjivala nastojeći etnički očistiti dijelove svog područja s većinskim srpskim stanovništvom ili dijelove područja Bosne i Hercegovine, u kojima je bošnjačka etnička zajednica postala za Hrvate (i Srbe) nepoželjna. Identične i neopravdive nakane imalo je Hrvatsko vijeće obrane, potpomognuto Hrvatskom vojskom kad je, primjerice, 1993. razorilo poznati mostarski Stari most i brojne džamije te druge spomenike otomanske kulture i življenja na istočnoj obali Neretve, u Mostaru. Namjera i metode bile su iste kao i one kojima se koristila srpsko-crnogorska strana u zatiranju hrvatskog identiteta na području Republike Hrvatske. Sustavan je i pomno osmišljen bio plan tadašnjih hrvatskih vlasti da sa svoga područja izbrišu srpski identitet koji se stoljećima u Hrvatskoj izgrađivao. On više nije smatran bogatstvom i odrazom isprepletanja raznolikih kulturno-povijesnih utjecaja, već je postao nepoželjan teret i opasan balast kojega se po svaku cijenu trebalo riješiti.” (Sjekavica, 2012:69) Ficović spominje i one koji su pokušali spasiti dio baštine (u ovom slučaju arhivske) i kaže: „Čim se shvatilo da za neprijatelja spomenici kulture, iako obilježeni međunarodnim znakom Haške konvencije, predstavljaju mete, a ne objekte koje se ne smije gađati, pristupilo se opsežnim pripremama sklanjanja arhivske baštine na skrovnita i sigurnija mjesta. Djelatnici u arhivima se posvećuju posebno pitanjima eventualnog spašavanja arhivalija: iz ruševina, u slučaju požara ili u slučaju ako se namoče velike količine grade. Budući da je sve bogatstvo naših arhiva već mikrofilmirano, u više dislociranih kopija, naši arhivski fotolaboratoriji su svoje

usluge pružili drugim kulturnim ustanovama kojima je bilo potrebno kompletirati mikrofilmiranje.” (Ficović, 1992:223)

Pored međusobnog uništavanja kulturne baštine između suprotstavljenih strana u Domovinskom ratu koja je sadržavala, kao što je već spomenuto, uništavanje muzejske, knjižnične, arheološke i arhivske građe, dolazi i do sustavnog uništavanja antifašističkih spomenika s ciljem brisanja djela povijesti i bržeg zaboravljanja ideologije koja je označila godine prije 1991. na prostorima bivše SFRJ. Cilj tih podignutih spomenika i spomen-obilježja diljem Hrvatske, bio je sačuvati uspomenu na žrtve stravičnih zločina te veličati hrabrost ljudi koji su poginuli boreći se protiv fašizma i nacizma. (Sjekavica, 2012) No, „Spomenici Narodnooslobodilačke borbe u novom su društvenom okruženju postali emitori pogrešnih poruka koje je trebalo prigušiti ili potpuno utišati. Iako humanistički po svojoj prirodi i memorijalnoj poruci koju su prenosili, postali su anatemizirani od političke elite i to na način da je stvoren komunikacijski šum te su u komunikacijski proces infiltrane poruke koje ti spomenici izvorno nisu nosili, a činile su ih opasnim, nepoželjnim i prijetećim za novoinstaliranu vlast.” (Sjekavica, 2012:69) „U spomenutom razdoblju u Republici su Hrvatskoj srušena, oštećena, oskvrnuta ili iz javnog prostora uklonjena 2.964 spomen-obilježja, od čega 731 spomenik i spomen-obilježje znatne umjetničke i kulturno-povijesne vrijednosti.” (Sjekavica, 2012:70) Također, Sjekavica (2012.) ističe kako uništavanje antifašističke baštine u Hrvatskoj nije bilo usmjereno isključivo na uništavanje materijalne baštine. Antifašizam je progнан i iz školskih udžbenika i preimenovane su mnoge ulice, trgovi, parkovi itd. Samo u Zagrebu preimenovano je 1300 imena ulica, trgova i ustanova koji su u svom nazivlju nosili obilježja antifašizma. Sjekavica ističe kako su „takve promjene imena i naziva logična posljedica promjene društvenog poretka, međutim, ekstremizam i antihumanizam koji su ih pratili u našem primjeru zaslužuju kritiku i osudu” (Sjekavica, 2012:70). Na samom kraju, važno je zaključiti kako je: „Sustavno uništavanje antifašističkih spomenika, nosilo u sebi i želju za falsificiranjem povijesti jer su spomenici ujedno povijesni izvori te dokumenti određenog vremena, njegovih ljudi i događaja. Izbrisati žrtve i spomen na zločine uništavajući spomenike, pokazatelj je opasnog nedostatka ljudskosti. Namjernost, organiziranost, sustavnost i masovnost, toj rušilačkoj epizodi daju kulturocidno obilježje. Kulturocidna namjera usmjerena na uništavanje antifašističke kulturne baštine, jasno je vidljiva u uništavanju narodnooslobodilačkih spomenika 1990-ih godina.”(Sjekavica, 2012:70)

3.4. Uništavanje knjiga i knjižnica

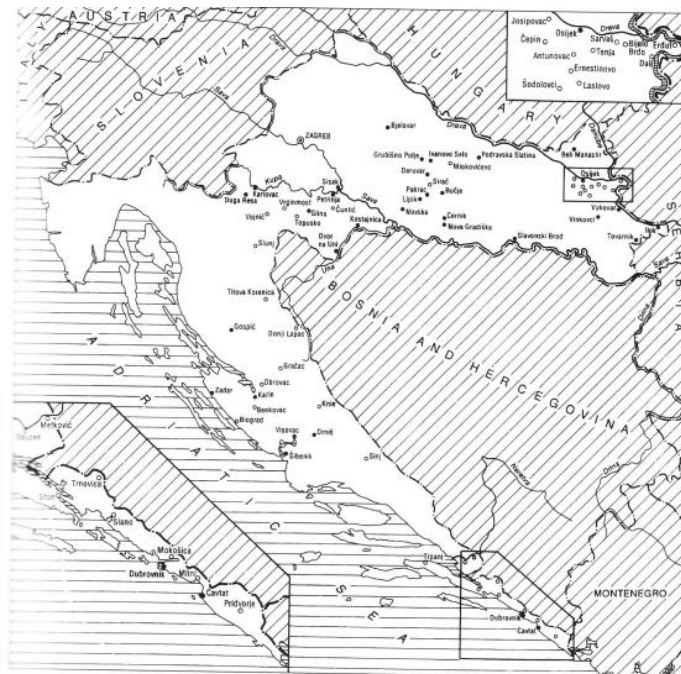
„Biblioteka u Aleksandriji koju je 288. godine prije Krista osnovao Ptolomej Prvi, simbol je sistematizacije dotadašnjeg znanja. Za vrijeme rimskog građanskog rata 47. godine prije Krista spaljena je ta, kako se vjeruje, najveća riznica dotadašnjeg znanja. Pretpostavlja se da se u njoj nalazilo preko 50.000 svitaka rukopisa. Rimski su carevi spaljivali rukopise ranih kršćana; u Srednjem vijeku na lomačama crkvene inkvizicije gorjela su nebrojena djela slobodnih mislilaca tog doba kojih je bilo više nego što se to obično podrazumijeva pod pojmom „mračnog srednjeg vijeka“. Knjige su gorjele u svim dijelovima svijeta - u Kini, Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Rusiji, Indoneziji, Šri Lanki, za vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata, a nažalost, prečesto i za vrijeme nedavnog rata u Europi - onog u zemljama bivše Jugoslavije.” (Kolakowski, Kontrec-Goedecke, *dw.com*, 2008.)

Ukrainčik i Uršić (1999.) kako je navedeno u radu Pešuta (2019:48) navodi: „Uz muzeje i galerije, u Domovinskom je ratu stradao i velik broj knjižnica. Značajan primjer uništavanja knjižnične građe čini granatiranje knjižnice u Vinkovcima koja je u trenutku svog razaranja posjedovala oko 75.000 svezaka knjiga te brojne časopise, dijafilmove i gramofonske ploče (Ukrainčik i Uršić, 1999). „Uz vinkovačku, u Domovinskom su ratu stradale i druge veće knjižnice poput onih u Pakracu, Osijeku, Slavonskom Brodu, Vukovaru i Dubrovniku.” (ibid.)

Uz sve događaje koji su se odvijali u Hrvatskoj 1990-ih godina za vrijeme Domovinskog rata, sporno je spomenuti i često zanemareno uništavanje knjiga tj. knjigocid koji se masovno odvijao tih godina na prostorima Hrvatske. Zato Lešaja ističe sljedeće: „...kad su se u buci ratničkih pohoda, nacionalističke euforije i fanfaronada o nužnoj »duhovnoj obnovi« razmahali zločini, progonstva, izbjeglištva, izbacivanja iz stanova, nacionalne i ideološke diskriminacije itd., nije bilo lako »doći do riječi« o problemu uništavanja knjiga i spomeničke baštine. To su bile manje važne, manje strašne ili manje užasavajuće činjenice u usporedbi s ubijanjima i razaranjima, ali ipak se javno dokumentirane činjenice o uništavanju knjiga ne smiju previdati i pred njima zatvarati oči kao da ih nije bilo i kao da ih nema.” (Lešaja, 2012:65)

Kovačević (2019.) u svome radu, iz *Wounded libraries in Croatia* (1993:9,10) prenosi sljedeće: „Knjižnice u Hrvatskoj nisu samo dokaz postojanja tisućljetne tradicije, kulture i

nacije, one su mjesta na kojima možete pronaći kulturu, tradiciju, iskustva i postignuća drugih, one su uvijek bile mjesta koja su ljudima u Hrvatskoj omogućavala da drže korak s razvijenim i udaljenim svijetom. Tijekom ovog rata, uništene su bombardiranjem, raketiranjem i artiljerijskim gađanjem brojne javne, školske i sveučilišne knjižnice kao i one specijalne i istraživačke, memorijalne, zajedno sa kolekcijama starih i rijetkih knjiga i rukopisa.” (Kovačević, 2019:16) Nastavlja iz *Hrvatske knjižnice na meti* (1992.): „Mjere posebne skrbi i osiguranja – poduzete u skladu s međunarodnim propisima o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba, tek su ublažile barbarske podvige.“ (Kovačević, 2019:16)

Slika 1. Pojednostavljena karta uništenih ili oštećenih hrvatskih knjižnica (Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.)

Promatranjem samog fenomena knjigocida i situacije u Hrvatskoj 1990-ih godina, otvaraju se određena pitanja; Zašto se knjigocid morao dogoditi? Koji motivi stoje iza uništavanja knjiga? Gdje se provodio sam knjigocid? Kako bi se pravilno i koncizno odgovorilo na ova pitanja, važno je knjigocid staviti u društveni kontekst svih događanja. „U suštini, ustaljenom terminologijom rečeno, radi se o kontrarevoluciji jer je novouspostavljeni režim usmjeren na dokidanje svega što je karakteriziralo i simbolički obilježavalo prethodni režim

revolucionarno uspostavljan od 1941. do 1991. godine. U socijalnim previranjima uvijek se i ideološki reinterpretiraju historijske činjenice te se utemeljuju drugačiji sistemi vrednota i njihova drugačija hijerarhija. Vršiti se, dakle, ideološki prevrat pa je u tom kontekstu važno jasno reći da su se u Hrvatskoj 1990-ih godina, čak i izvan zona ratnog pustošenja, knjige i spomenička baština uništavali svjesno i namjerno. Čak su se i motivi takvog ponašanja permanentno i nedvosmisleno javno iskazivali kao nužnost konzekventnog usklađivanja s ciljevima legitimnog provođenja sveobuhvatne »duhovne obnove hrvatskoga naroda«.” (Lešaja, 2012:69) Odnosno, jednostavnije rečeno, došlo je do raspada SFR Jugoslavije te osamostaljenja Hrvatske gdje se istovremeno dogodila i smjena društveno-ekonomskog uređenja koja je onda rezultirala tranzicijom „ekonomske strukture društva u kapitalističku, čemu je prilagođen politički i pravni sistem, a što je bilo popraćeno ideološkom i ekstremno nacionalističkom isključivošću te rezultiralo drastičnim, najčešće zločinačkim, uništavanjem svega što se smatralo nepodobnim, neprijateljskim ili na bilo koji drugi način neprihvatljivim.” (Lešaja, 2012:24)

Kako Kangrga (1998.) tako i Kovačević (2018.): „Nedavno je u rezalište poslano 40,000 (četrdeset tisuća!) kompleta enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda što ga je osnovao Miroslav Krleža kojemu se to svojedobno s pravom upisivalo u povijesnu zaslugu na ovom našem zaostalom i nepismenom tlu vjekovima. Možda čak ni uža javnost ne zna (i sam sam čuo za to nedavno!) da je tako „po Zakonu“ učinjeno barbarsko djelo najvišeg ranga, kojim će se Hrvatska u cjelini i u budućnosti kvalificirati kao, ne samo zaostala, nego i kulturocidna zemlja što sa sebe neće tako lako sprati ni naši praunuci“ (Kovačević, 2018:20)

Kako Lešaja (2012.) ističe, kod razmatranja fenomena uništavanja knjiga u Hrvatskoj 1990-ih potrebno je razlikovati uništavanje u zonama oružanih sukoba i uništavanje izvan zona oružanih sukoba. Uz to, važno je nadodati kako se uništavanje knjiga nije događalo isključivo u bibliotekama: „Posebno još treba naglasiti da, iako se najveći dio dostupne građe odnosi na javne biblioteke, to nipošto ne znači da se uništavanje knjiga pretežno, samo ili isključivo događalo u njima. Knjige su uništavane i u školskim i specijalnim bibliotekama, u poduzećima, bivšim domovima JNA, društveno-političkim organizacijama (Savez komunista, Socijalistički savez, Savez omladine, mjesne zajednice i sl.), ali su uništavane i knjige iz privatnih biblioteka.” (Lešaja, 2012:73) O uništavanju knjiga u zonama oružanih sukoba Lešaja (2012.) je prikupio sljedeće podatke: „Najteže je gubitke bibliotekarstvo doživjelo krajem 1991. godine kada su izgorjele dvije zgrade s cjelokupnim knjižnim fondom: Narodna knjižnica u Vinkovcima (prema novinskim napisima u noći 16./17.9.1991. godine s 85.000

knjiga) i zgrada Interuniverzitetskog centra (IUC) u Dubrovniku (6.12.1991. godine s ukupno oko 25.000 knjiga)... Međutim, tek sam u publikaciji »Hrvatske knjižnice na meti. Vodič« našao podatak o još dva velika uništenja, u biblioteci srednjih škola »Edvard Kardelj« u Vukovaru (70.000 knjiga) koja je »razorena, fond uništen« i o velikom jednokratnom uništenju knjižnog fonda u Karlovcu (60.000 knjiga i časopisa).» (Lešaja, 2012:77-78) No, u ovom kontekstu, važno je spomenuti kako Lešaja (2012.) dokazuje i ističe kako su podatci o biblioteci srednje škole »Edvard Kardelj« u Vukovaru i uništenju knjižnog fonda u Karlovcu „prenapuhani” i neistiniti. S druge strane, kada se priča o uništavanju knjiga izvan zona oružanih sukoba (koje su bile učestalije i o kojim se slučajevima više pisalo) Lešaja (2012.) kaže: „Trebalo spomenuti i da veći dio članaka u kojima se raspravlja o uništavanju knjiga na područjima na kojima nije bilo ratnih okršaja nije puka registracija događaja, da nisu »navijački« orijentirani, nego da nastoje utvrditi motive i razloge uništavanje knjiga, a dio ih čak nastoji povezati »političku klimu« u društvu s uništavanjem knjiga.” (Lešaja, 2012:86) U kontekstu uništavanja knjiga izvan zona oružanih sukoba ključno je spomenuti i otpise kao krinku za uništavanje knjiga i knjižne građe: „Odstranjivanje/uništavanje knjiga najčešće se prikrivalo navođenjem otpisa kao legitimnog, ali ujedno i opravdavajućeg mehanizma pa je od naročite važnosti znati kojim se pravilima rukovode knjižnice u manipulaciji knjigom – pravilima nabave, obrade, prometa i odstranjivanja knjige kojemu prethodi taj »inkriminirani« otpis knjiga, kao i koji su razlozi otpisa i njegova procedura.” (Lešaja, 2012:91) Ali, naravno, ti otpisi knjiga koji su inače legitimni i pravno postavljeni, često mogu biti i zloupotrebljavani i stoga dolazi do toga da su često „...registrirani primjeri »čišćenja knjiga« bili popraćeni izričitim izjavama o odstranjivanju nepodobne literature, ćirilice, knjiga koje su zagadile naš lijepi hrvatski jezik, ideološki neprihvatljive i komunističke literature, djela koja ne odgovaraju potrebama novoga vremena.” (Lešaja, 2012:93) Zaključno svemu tome, Lešaja navodi: „društvenim je prevratom 1990-ih zaustavljen proces preciznog normiranja revizije i otpisa tako što je država preuzela regulaciju tog dijela bibliotekarske djelatnosti odlukama i pravnim aktima ispod razine koju je bibliotekarska struka već dotad postigla, uvođenjem među kriterije pojmove »zastarjela knjiga« »ideološka neprikladnost« »samo hrvatskih autora«, »samo na hrvatskom jeziku« i »samo hrvatska izdanja«, uz povećavanje postotka dozvoljenog otpisa po tim kriterijima te reduciranje procedure revizije i otpisa što se tiče odgovornosti i kontrole. Tome je pridonijelo i intenzivno korištenje nedefiniranih termina »nepotrebna«, »neaktualna« i »nekorisna« knjiga. Intervencija države u bibliotekarsku djelatnost bila je sasvim u skladu s dominantnom politikom isključivosti u svim sektorima društvenog života, bila je sastavnim dijelom politike

režima inauguriranog društvenim prevratom 1990-ih, a u isto je vrijeme bila poticaj voluntarizmu i arbitrarnosti u bibliotekarskoj struci motiviranim predrasudama, netrpeljivošću, mržnjom i isključivošću.” (Lešaja, 2012:124)

4. Zaključak

Definiranjem se, prvenstveno, kulture kao kompleksne i apstraktne pojave te kao skupine pravila o prihvatljivom ponašanju unutar ljudske zajednice, potom genocida i oznake genocida kao jedinstvenog kaznenog djela, odnosno, najtežeg zločina, a zatim i pojma kulturnog genocida kao akta uništenja kulturnog identiteta zaštićene grupe bez njezina fizičkog uništenja, postavlja uvjet za razumijevanje primjera kulturocida u Hrvatskoj i svijetu. Metodom kompilacije postojećih znanstvenih radova, ali i medijskih objava, prikazani su neki od najistaknutijih primjera kulturocida za koje je opisan društveni kontekst tog fenomena. Analizom cjelokupne literature različitih autora dolazi se do zaključka kako se o fenomenu kulturnog genocida u javnosti ne govori dovoljno te kako je sama problematika izrazito složena s obzirom na cijelu povijest kulturnog zatiranja određenih naroda i/ili vjerskih skupina od kojih se najviše ističu Židovi koji su ugnjetavani zbog svoje povezanosti s mitovima i predrasudama.

S obzirom na to da kultura igra neizostavnu ulogu u životu svake skupine ljudi, izrazito je važno shvatiti kako, prvenstveno, dolazi do kulturnog genocida koji je uglavnom vezan za sukobe, a s obzirom i na današnji velik broj ratova u svijetu, bitno je širiti svijest o posljedicama kako bi budući naraštaji mogli učiti o prošlosti te graditi sigurniju i multikulturalnu budućnost. Naravno, uvijek postoje dvije strane priče, a najbolji je primjer sukoba Izraelaca i Palestinaca koji je ujedno jedan od najvažnijih i najkompleksnijih primjera na kojima je potrebno učiti jer, umjesto fokusiranja na očuvanje vlastite kulture, fokusiralo se na sistemsko uništenje arapske kulture i povijesti čijim se aktom nastavio provoditi kulturni genocid.

Općenito se svijest širi tako da pojedinac krene od sebe, na isti se način može i treba širiti svijest o kulturocidu s ciljem bolje i svjetlije budućnosti bez ili sa što manjim brojem ratova.

Literatura

Knjige

1. Davidson L. (2012.). *Kulturni genocid*, Rutgers University Press
2. Eagleton T. (2017.). *KULTURA*, Naklada Ljevak, str. 11-60.
3. Lešaja A. (2012.). Knjigocid: uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih, *Profil international*
4. Milanja, C. (2012.). KONSTRUKCIJE KULTURE, Modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća, *Institut društvenih znanosti Ivo Pilar*, str. 13-26. Preuzeto s: <https://www.pilar.hr/2012/09/objavljena-knjiga-dr-sc-cvjetka-milanje-konstrukcije-kulture/> (Datum pristupa: 01.02.2022.)

Članci

1. Ficović, I. (1992). Uništavanje hrvatskih arhiva i arhivske baštine u ratu 1991-1992., *Arhivski vjesnik*, (34-35), str. 213-232. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/68395> (Datum pristupa: 10.02.2022.)
2. Kingston L. (2015). The Destruction of Identity: Cultural Genocide and Indigenous Peoples, str. 63-83
3. Sjekavica, M. (2012). Sustavno uništavanje baštine: prema pojmu kulturocida/heritocida, *Informatica museologica*, 43(1-4), str. 57-75. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/134127> (Datum pristupa: 10.02.2022.)
4. Supek, O. (1989). Etnos i kultura, *Migracijske i etničke teme*, 5(2-3), str. 145-153. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/128048> (Datum pristupa: 10.02.2022.)

Knjige

1. Wounded libraries in Croatia. 1993. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
2. Hrvatske knjižnice na meti. 1992. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica
3. Kangrga, Milan (30.ožujka.1998). Barbarizam i renesansa. *Feral Tribune*, str.34 -35

Recenzije

1. Andreić, D. (2019). PRIKAZ KNJIGE DAVORA MARIJANA DOMOVINSKI RAT, *Obnova, časopis za kulturu, društvo i politiku*, 11(1), str. 58-72. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/229394> (Datum pristupa: 10.02.2022.)

Stručni radovi

1. Budimir, Z. (2015). Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid, *Političke analize*, 6(21), str. 22-26. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/147467> (Datum pristupa: 10.02.2022.)

Diplomski radovi

1. Kovačević, Ž. (2018). Knjiga kao krivac: uništavanje knjiga kroz tri povijesna primjera, Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, citirano: 09.08.2022., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:991015>
2. Pešut, F. (2019). Kulturni genocid kao oblik ugroze nacionalnog identiteta: razaranje spomeničke baštine u Domovinskom ratu, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, citirano: 05.08.2022., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:535185>

Pregledni radovi

1. Fatović-Ferenčićand, S., i Buklijaš, T. (2000). Mirko Dražen Grmek: The Genesis of Scientific Fact and Archaeology of Disease, *Collegium antropologicum*, 24(1), str. 1-10. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/9978> (Datum pristupa: 19.02.2022.)
2. Marušić, B. (2017). TUMAČENJE I PRIMJENA DEFINICIJE GENOCIDA KROZ PRESUDE MKSJ-a, *Polemos*, XX(39-40), str. 53-82. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/195407> (Datum pristupa: 19.02.2022.)

Web stranice

1. Arapsko-izraelski sukob, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3549>. (Datum pristupa: 12.02.2022.)
2. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO, *unesco.org*, 2022. Preuzeto s: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116> (Datum pristupa: 25.08.2022)
3. Izrael ili Palestina, *Geografija.hr, mrežno izdanje*, Preuzeto s: <https://geografija.hr/izrael-ili-palestina/> (Datum pristupa: 12.02.2022.)

4. Topical Digest Russia's war on Ukraine: Background, *europarl.europa.eu*, 2022.
Preuzeto s: https://www.europarl.europa.eu/EPRS/TD_Russia_war_Ukraine.pdf
(Datum pristupa: 25.08.2022)
5. Urbicide: the killing of a city is an attack on the human condition, *citymonitor.ai*,
Preuzeto s: <https://citymonitor.ai/fabric/urbicide-killing-city-attack-human-condition-3617> (Datum pristupa: 13.02.2022)

Medijske objave

1. Dafoe, T., *news.artnet.com*, 2022. Preuzeto s: <https://news.artnet.com/art-world/russian-forces-destroyed-nearly-200-ukrainian-cultural-heritage-sites-president-zelensky-says-2112178> (Datum pristupa 25.08.2022)
2. Kremlin war of aggression in Ukraine is also war on information, *rsf.org*, 2022.
Preuzeto s: <https://rsf.org/en/kremlin-war-aggression-ukraine-also-war-information>
(Datum pristupa: 25.08.2022)
3. Kolakowski, P. i Kontrec-Goedecke, A., *dw.com*, 2008. Preuzeto s:
<https://www.dw.com/hr/spaljivanje-knjiga-nekad-i-danas/a-3329210> (Datum pristupa:
25.08.2022)

Slike

1. Slika Pojednostavljena karta uništenih ili oštećenih hrvatskih knjižnica (Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993)